

Före och efter debuten. Hur blev Lars Ahlin möjlig?

Inledande utveckling om luffare och arbetslösa

Tidskriften *All Världens Berättare* hade åren 1948-1949 en artikelserie kallad "Självbiografiskt". I nr 3, 1948 medverkade den då tjugofyraårige Stig Dagerman med en sjuksidig text: "Ett barns memoarer". Det är en mycket vacker text, plågsamt vacker, och en för förståelsen av författarskapet viktig text. Dess inledning är mer minnesvärd än det mesta i inledningsväg: "Man börjar dikta tidigt. Som barn är man alltid diktare. Sen blir man avvand, i de flesta fall. Så konsten att bli diktare är att inte låta livet eller människorna eller pengarna vänja en av med det, bland annat." Lägg märke till satsavslutningarna: "i de flesta fall" och "bland annat". Vanligtvis är sådana fraser tecken på stilistisk osäkerhet eller okontrollerad yvighet. Hos Dagerman ökar de precisionen samtidigt som de skapar förväntan, rymd – och osäkerhet. En osäkerhet som markerar en gräns och en kvalitativ skillnad mellan läsarens och författarens position och insikter. "Ett barns memoarer" handlar om en svår uppväxt. Men också om hur den stora världen tränger sig på, också när man är ett barn. Från alla håll. Ett avsnitt handlar om hur luffare och unga arbetslösa kom till den gård där den blivande författaren bodde med farfar – och farmor:

Fast vi hade det kanske sämst av socknens fattiga bönder skulle det aldrig ha fallit henne in att visa bort en luffare från dörrn. Till slut blev det så att de andra bönderna fick för vana att skicka över alla luffare till oss. Under de värsta depressionsåren kunde det komma en tre, fyra stycken per kväll och genom hela barndomen drar ett tåg av luffare: gamla trasiga gubbar som stannade med nerböjt huvud innanför dörrn, andra som pratade och berättade historier som de själva bara skrattade åt, ihåligt och hostande, såna som var veliga och fick lämna tändstickorna ifrån sig över natten och bittra ungdomar som berättade högt och hetsigt om skotten i Ådalen.

År 1932 var Lars Ahlin sjutton år och Stig Dagerman (som då hette Andersson, Stig Halvard Andersson) nio. En av de "bittra ungdomar" som kom till gården kunde ha varit Lars Ahlin. Kanske kom han aldrig just dit, men belägenheten var hans, liksom luffardistriktet, dess södra del. Och det är denna belägenhet – att vara utkastad ur samhället och tvingad till luffarliv – som är motivet i Lars Ahlins refuserade första roman *Den lille Prometheus* från 1936-37, liksom i hans debutroman *Tåbb med manifestet* från 1943.

I Stig Dagermans "Ett barns memoarer" går det inte att ta miste på förståelsen för dessa kringvandrande men för barnet kanske skrämmande existenser. Annorlunda

förhåller det sig med Gustav Hedenvind-Eriksson i hans märkliga självbiografiska bok *Med rallarkärra mot dikten* (1944). Luffarliv, ja. Men bittra ungdomar, nej tack. Tråkiga och förvuxna dessutom. Det avsnitt i Hedenvinds bok som rör samma tid som den Dagerman beskriver kan vara värt att citera i sin fulla längd, eftersom det markerar en generationsskillnad – och förstås en temperamentsskillnad:

Men även okända kommo. På den tiden rådde stor arbetslöshet, och ofta kom det folk som presenterade sig för arbetslösa. De begärde mat och logi, de fingo som regel bådadera. Men till sist blevo de för många, jag tröttnade – de hade icke ens en enkel berättelse om den väg de vandrat att ge som gengäld för vad de fingo. Ett fattigt och torrt vandrande folk, så till ytterlighet specialiserat, bara ”arbetslös”. Icke en enda av alla mat- och nattgäster jag hyste dessa hårda år var ens glad luffare vid sidan om arbetslös. Själv hade jag gått på luffen och visste väl, vad ett frimodigt uppträdande, en god historia – ja, en lustig stump i bara ord eller med melodi kunde ha för verkan på en trumpen husbonde eller matmor, som misstänksamt sneglande åt en torkade av händerna på förklädet, som gjorde hon sig redo att röra blod. Nej. Nu var den ena på kornet den andre lik, såg tråkig och tröstlös ut, såg under lugg och teg. Stundom försökte jag pigga upp en och annan, sökte få ur honom någon gnista, om där fanns en sådan. Men allt var förgäves. Det föreföll mig så, som kunde jag lika gärna gå till svinhuset och tala till mina grisar. Dessa sågo åtminstone ärligt upp på mig och svarade på sitt sätt att resonera. Först när jag lade mina ord så, att de fingo anledning att opponera sig, hittade jag dem äntligen hemma. Och mera än en gång tänkte jag: Vilka tråkiga, förvuxna stackare. Icke ens den enklaste iakttagelse från den väg de vandrat ha de att ge i gengäld för mat och logi. (s. 165 f.)

För proletärförfattaren och f.d. rallaren Hedenvind tycks arbetslöshet fortfarande vara något slags tingens ordning, inte ett uttryck för industrisamhällets och marknadskapitalismens brutala mekanismer, där ungdomen är första offret. Som idag. Kanske är Lars Ahlins (refuserade) *Den lille Prometheus* den första svenska romanen om utslagningens psykologi och mekanismer i det som den gången – på prov – hade börjat benämnas ”folkhemmet”. Romanen *Den lille Prometheus* handlar om arbetslösa ungdomar av det slag som Gustav Hedenvind-Eriksson inte begrep sig på, och kanske inte kunde begripa sig på (och i detta döljer sig en paradox, eftersom just Hedenvind var en av de författare som den unge Lars Ahlin starkast påverkats av – och han hedrades också med dedikationsexemplar av såväl *Tåbb med manifestet* som *Min död är min*).

Det är knappast förvånande att arbetslöshetsmotivet är så framträdande i Lars Ahlins tidiga författarskap. Och författarskapet igenom är själva begreppet 'arbete' centralt och återkommer i roman efter roman – avsaknaden av arbete är en form av utblottelse och förlust av gemenskap. Lars Ahlin tillhörde de yngsta i den generation som kanske hårdare än någon annan generation i Sveriges moderna historia drabbats av arbetslöshet. Det tidiga trettioalets arbetslöshetskris gällde hela den industrialiserade västvärlden. Eric Hobsbawm har i *Ytterligheternas tidsålder. Det korta 1900-talet: 1914-1991* (1994; sv. övers. 1997) sammanfattat den större "belägenheten":

Under den värsta tiden av depressionen (1932-33) stod 22-23 procent av den brittiska och belgiska arbetskraften, 24 procent av den svenska, 27 procent av den amerikanska, 29 procent av den österrikiska, 31 procent av den norska, 32 procent av den danska och inte mindre än 44 procent av den tyska utan anställning. Minst lika betecknande är det att den genomsnittliga arbetslösheten på 1930-talet inte ens efter återhämtningen 1933 sjönk under 16-17 procent i Storbritannien och Sverige eller under 20 procent i resten av Skandinavien, Österrike och USA. Det enda västeuropeiska land som lyckades eliminera arbetslösheten var Nazityskland mellan 1933 och 1938. Det hade aldrig inträffat något i stil med denna ekonomiska katastrof i arbetarklassen så långt tillbaka någon kunde minnas. (s. 114)

Arbetslösheten satte spår i såväl kroppar som själar. Lars Ahlin var inget undantag. Liksom många i vad som kallats "Generation 32" för han illa psykiskt som fysiskt. Han var en av de "resandegrabbar" som drog runt i landet och försökte överleva. Och som knackade på i hyreskaserner och i välbärgade villakvarter. Några av dem hos Stig Dagermans farföräldrar på Norrgärdet i Älvkarleby och hos Gustav Hedenvind-Eriksson i Taxinge. Gunnel Ahlin har utförligt berättat om denna tid i boken *Lars Ahlin växer upp* (2001).

Den är till synes oändlig - kön av arbetslösa i Skönsbeg under 30-talskrisen. Kanske kunde man säga att kön - märkligt nog - uttrycker ett slags välordnad desperation. Bildkälla © Sundsvalls museum

Gentlemannen

I det följande tänkte jag pröva ett något annat synsätt på Lars Ahlins tidiga författarskap än det som utgår från arbetslöshetens desperation och nollpunktsexistens, ett perspektiv jag inte tror mig stött på hos någon enda litteraturhistoriker eller kritiker, inklusive mig själv och mina egna skrivelser i ämnet. Ett slags motkrafternas perspektiv. Möjligen något ostrukturerat framställt. Men huvudtanken är tydlig. Och jag inleder med ett citat från en artikel i *Sundsvalls Tidning* från den 17 november 1954 – ”Ahlin på rundvandring i Sundsvall. Mötte lekkamrat i barnomsstaden”:

Hela hans uppträdande bär en prägel av förfining och kultur. Man skulle kunna tro att den vore nedärvd genom generationer, om man inte visste att den är ett resultat av hans egen personliga utveckling. Efter att ha mött Lars Ahlin vågar man lugnt påstå att det engelska talet om att det tar minst tre generationer att skapa en gentleman är rent nonsens. Men beteckningen gentleman täcker inte helt Ahlins personlighet. Hans väsen utstrålar en sällsynt värme, som visar att han är mer än en välpolerad humanist, att hans själ har djupare rötter än så.

Och vad kan då detta betyda? Lars Ahlin som ”gentleman” och ”välpolerad humanist”? Det är inte den bilden som ges av den samtida kritiken och av litteraturhistorikerna. Journalisten i *Sundsvalls Tidning* är säker på varifrån gentlemanskapet och värmen hos stadens berömda författare kommer: ”Det kan bara finnas en förklaring till det, och det är att han hämtar sin kraft ur kristendomen.” Kan det vara så enkelt?

Många försök har gjorts att sortera in Lars Ahlin bland de s.k. arbetarförfattarna. Men riktigt övertygande har han inte låtit sig fogas in i den gängse historieskrivningen om arbetarlitteraturens framväxt. Beteckningen arbetarlitteratur är problematisk, men den kan stundtals fungera som en produktiv om än förenklad kategorisering av det som den franske litteraturprofessorn Philippe Bouquet utnämnt till det mest märkvärdiga i Sveriges litterära historia – och en stor märkvärdighet i världslitteraturen: att en grupp av självlärda författare från icke-privilegerade miljöer är de som moderniserar och omgestaltar det egna landets litteratur och gör denna litteratur till en universell angelägenhet.

”djupare rötter än så...” – jag tror man måste gå tillbaka till arbetarrörelsens tidigaste år (och det som föregick den) för att komma åt vissa viktiga bestämmande drag för det som gör ”Lars Ahlin möjlig” – för att nu anknyta till rubriken på detta föredrag. Den svenska ”arbetardiktningen” eller ”autodidaktlitteraturen” har ofta

beskrivits i (parti)politiska termer. Inte sällan utifrån ett slags (puritansk) rättro-genhetsskala, och rättrognast av alla: Ivar Lo. En annorlunda och mindre politiskt korrekt bild skulle avteckna sig om man använde sig av ett bredare synsätt för framväxten av denna litteratur, av ett folkrörelse- eller bildningsparadigm som rör det den unge Lars Ahlin kallade ”den folkliga humanismen”. De litterära sammanhangen, bildningsidealismen, folkligheten osv. skulle framträda på ett annat sätt om man sökte efter ett större mönster för denna historiska dynamik.

Det är en stor märkvärdighet förknippad med att Sundsvall, om än i förklädda former, utgör spelplatsen för Lars Ahlins författarskap, biografiskt, litterärt, på alla sätt. För tio år sedan fick jag av Gunnel Ahlin (inför en närmast brådstörtad utrymning av författarbostaden Villa Vingarna) förtroendet att ta del av Lars Ahlins kvarlåtenskap – det som idag är *Lars Ahlins Arkiv* och som finns på Göteborgs Universitetsbibliotek. Ju mer jag har sysslat med detta omfattande material från före och efter debuten desto mer innebördsrik ter sig sundsvallsdimensionen hos Lars Ahlin. Sundsvall som en sinnebild för Sveriges förvandling till ett s.k. modernt samhälle, vad nu detta kan vara. Många här i salen känner den sundsvallska lokalhistorien bättre än jag. Dock finns det ett perspektiv på denna omvandling som jag sällan eller rättare sagt aldrig sett belyst. Och som jag är övertygad om har avgörande betydelse för att fenomenet Lars Ahlin äger staden Sundsvall som sin – låt oss kalla det – ”mentalitetshistoriska” förutsättning.

Under andra halvan av 1800-talet skedde en samhällsomvandling av dittills okänd art och Sundsvallsdistriktet var ett av de hetaste områdena i landet. Befolkningen mångdubblades på några decennier, nya näringar gjorde sina insteg och gamla försvann.

Den gamla årstidsbundna lunken i bondesamhället ersätts av ett nytt tempo i sågverkssamhällena ute vid kusten. Man är inte längre bunden till den fäderneärvda jorden och rörligheten bland människorna ger förutsättningar även för en tankens rörlighet – individen som självständigt kan skapa egna nya ideal föds.

Som en del av allt detta växer de stora idéburna folkrörelserna fram och spelar en väsentlig roll i gestaltandet av det nya samhället. Föreningslivet är förvisso ett kollektivt liv, men man söker sig dit av egen fri vilja, som individ.

Den industriella revolutionen och folkrörelsernas framväxt blir varandras förutsättningar.

Den allmänna bakgrunden till det som Lars Ahlin ville gestalta. Här formulerat på Sundsvallsminnen, Medelpadsarkivets hemsida, Sundsvalls kommun. En kort och välformulerad text säger ibland mer än aldrig så många utrymmeskrävande bilder.

Textkälla: <http://minnen.sundsvall.se/foreningsliv>

Den fördröjda debuten

I essän ”Viktor med Manifestet” (*Lyckans berså*, 2008) skrev jag en gång ungefär så här om Lars Ahlins försenade debut: År 1937 skickade den 22-åriga Lars Ahlin

in sin första roman till Bonniers förlag. Den bar den viktorrydbergsmättade titeln *Den lille Prometheus* – en berättelse från arbetslöshetens krisår 1932 om den 18-årige idealisten Samuels väg ner mot samhällets absoluta botten. Romanens ärende förklarades av författaren i ett nio sidor långt följebrev daterat den 23 februari 1937: "Min roman har jag kallat: Den lille Prometheus. Jag har velat skriva ett äreminne över den 'folkliga humanismen' – undersöka dess storhet – och begränsning, men samtidigt ett äreminne över ungdomen, inte just min generation, utan ungdomen som sådan." Hade förlaget insett romanens (och följebrevets) potential skulle bilden av Lars Ahlins författarskap idag sannolikt ha varit en annan. Idag börjar "berättelsen" om Lars Ahlins författarskap med *Tåbb* – den unge arbetslöse man som så att säga dekonstruerar Kommunistiska manifestet och därmed också några av arbetarrörelsens mest utopiskt-kollektivistiska drömmar.

Bokstav för bokstav, ord för ord provas manifestets vision mot den omgivande verkligheten. Något liknande sker i *Den lille Prometheus*. Men där är det den humanistiska idealismen som provas mot en ny tids hårda verklighet. En idealism som söker förvandla sig till livsstil. Till ett etiskt eller moraliskt credo. Som ett eko eller som ett ledmotiv återkommer i romanen rydbergska fragment eller reminiscenser. Med facit i hand kan man säga att dessa idealistiska ekon bildar ett slags motsvarighet till den marxiska utopismen i *Tåbb med manifestet*. Romanens folkrörelseidealism (som för huvudpersonen Samuel grundlagts i hemmet och i I.O.G.T.-logen) bryts på ett obarmhärtigt sätt mot arbetslöshetens mörker och kaos.

I *Den lille Prometheus* gestaltas konkret-bokstavligt hur de ideal som i romanen grundlagts inom I.O.G.T.-logen på ett brutalt sätt ställs inför den (ungdoms-)kris som skakar Sverige och världen. I denna konfrontation mals Viktor Rydberg och det han representerar sönder och samman – men finns ändå helt oskadd kvar. Det är romanens stora paradox. Denna folkrörelseidealism är i romanen oskadd i sin strävan, men till slut söndermald som språk. På samma sätt som socialismens paradox i *Tåbb med manifestet*.

Så här skriver den ännu odebuterade författaren i ett brev till David och Inez Palm på Ålsta Folkhögskola den 18 maj 1937: "Man kan i den första raden en författare skriver se denna grundstämning, som i alla tider kommer att förfölja honom och inte lämna honom förrän den på ett slutgiltigt sätt fötts in i diktens liv." (cit. *Lars Ahlin växer upp*, s. 245) Och vad är det då för "grundstämning" som inte lämnar Lars Ahlin "förrän den på ett slutgiltigt sätt fötts in i diktens liv". Vilka är dess grundläggande förutsättningar? Och vad har det med Sundsvall att göra?

Nykterhetsmänniskan & Stora Glömskan

Det finns en väldig motivisk bredd i Lars Ahlins författarskap. Allt tycks han ha sett och registrerat i den speciella stad han skildrar. Deklasserat småborgerskap, bottenlösa existensvillkor, rika änkor, kämpande proletärer, religiösa sektbildningar, strider om teologiska ting, omåttliga, ibland patetiska, bildningssträvanden, modernitetstro – i en till synes outtömligt framvällande episk flod. Ett av Lars Ahlins stora, aldrig genomförda romanprojekt var tänkt att bli en krönika om demokratins födslovåndor med början i 1800-talets Sverige. Det kom aldrig att bli mer än fragment (som kan spåras i *Nattens ögonsten*, i berättelsen om Mull-Svea, i avsnitt ur romanen *Kvinna, kvinna* – pusslet går inte att lägga). När jag efter att ha sysslat med Lars Ahlins författarskap under åtskilliga år kom i kontakt med hans tidiga opublicerade verk föreföll mig ”arbetarlitteraturmönstret” passa illa. Ett annat mönster började avteckna sig som hade en bredare bas, där även Lars Ahlins teologiska och religiösa tematik kunde beredas plats. Det var egentligen bara att bredda anläggningsytan och gå lite längre tillbaka i historien. Det var där man kunde se det tidiga Sveriges organisering – nerifrån. I vad som börjar med det s.k. läseriet. Och som tar fastare former med nykterhetsrörelsens genombrott i Sverige.

Det finns en märklig och minnesvärd roman av Lars Ahlin från 1954: *Stora glömskan*. Den handlar om mycket, bl. a. om svenskamerikanen Sam Andersson, ”Stora Glömskan” kallad (som glömt näraliggande kända ställen i hemstaden: ”I’ve forgotten it. Vatt i Staterna, you know”), och om den ”föreningsmonogame” nykterhetsmannen Rinaldo Svensson.

Åtskilligt skulle kunna sägas om denna ganska förbisedda roman. Här bara ett par citat ur en recension av Birger Norman (”Solpengar och blodrispor”, *Arbetet* 12.1 1954), där anmälaren karakteriserar gestaltskaparen Lars Ahlin som folkrörelsepsykolog och polemiker:

Suveränast är förstås porträttet av Rinaldo Svensson, den födde folkrörelseadministratören. Han är uppfinningsrik och initiativduglig, han organiserar och propagerar. I allt visar han bara sin begränsning, sin trånga verklighetsbild, sitt lilla mekaniska grepp. Man kan nog kalla honom folkrörelsemänniskan. Men han är en människa som ofta i folkrörelserna får sin chans: ’Så livet är för dem ingen plåga, upprepade pappa än en gång. Man kan säga att den här sorten är färdig redan från början. De är fast gjutna som ett stycke järn. De kan inte förändras, bara dö, skrotas ner. De förvandlar till och med döden till något tekniskt, en metod, politik, något högst naturligt. Tro inte att de

lider. Hur skulle de kunna det, då det aldrig fallit dem in att det kan finnas ett allvarligt fel i deras utrustning? De har förresten inga fel. De är gedigna som ett stycke järn, som en fullgod produkt och lika nyttiga. Reser sig hinder i vägen så befinner sig dessa hinder utanför. Ingenting inom dem dömer dem. När de stirrar genom ett galler ser de sitt rätta hem och kräver att få bli insläppta.’

”Det är kuslig och besk människokunskap”, fortsätter Birger Norman sin anmälan. ”Men det är inte bitterhet och misantropi. Ahlin låter sina gestalter leva ut sitt eget liv, både de färdiga och de ofärdiga, de mekaniska och de levande. Han gestaltar med ett slags friställande förståelse. Den har återhållen smärta och skymten av ett leende.”

En stor glömska gäller sedan länge nykterhetsrörelsens betydelse för den svenska demokratins framväxt och för det svenska bildningslivet, för det moderna samhällets organisering, för den svenska 1900-talslitteraturen. (Och för litteraturens vidkommande skulle man rentav kunna tala om ett godtemplarparadigm – med yrkesgodtemplare som Dan Andersson, Martin Koch, Helmer Grundström, och med godtemplarpräglade författare som Ivar Lo, Vilhelm Moberg, Alf Henrikson, Lars Ahlin och åtskilliga till. I en annan del av paradigmet återfinns sångtextförfattaren Ernst Ragnar Johansson alias Ernst Rolf, musikaliskt underbarn i I.O.G.T. i Falun tillsammans med storebror Birger, liksom Evert Taube och hans debut som scenartist med två ”cabaret-aftnar” i Nationalgodtemplarordens lokal på Smögen i februari 1918.) Hur dynamiskt nykterhetsrörelsens organisationsform utvecklade sig blev jag på allvar varse när jag började läsa Alfred Kämpes fyrbandsverk (1929-1937) om den svenska nykterhetsrörelsens historia: från grundaren Olof Bergströms insatser till det tidiga 1900-talet, med namn som Wilhelm Styrlander och Oscar Eklund. (Om *Den lille Prometheus* skickats till Oscar Eklunds Bokförlag – det då mest kända av nykterhetsförlagen – hade Lars Ahlin säkert debuterat med denna roman. På detta förlag borde ha funnits betydande förståelse för hans litterära projekt. Oscar Eklund kallas i *Svensk uppslagsbok* (1931) ”den nutida svenska nykterhetsrörelsens *grand old man*”: ”Ingen torde för Goodtemplarordens utveckling i Sverige hittills ha betytt mer än han.” I *Nationalencyklopedin* (1991) har han lyfts ut. Boxaren Anders ”Lillen” Eklund från Skutskär (f. 1957) har på det uppslag där Oskar Eklunds gärning borde ha beretts plats förärats med elva rader fäktatät text.)

Ju mer jag läste om denna tidiga och långsamma revolution i det fördemokratiska Sverige desto mer kände jag att allt detta stod i ett tydligt men komplicerat samband med Lars Ahlins författarskap. Och – vilket var uppenbart – med den avgörande betydelse Sundsvall som ett viktigt kraftcentrum i denna svenska demokratiberättelse kom att få som ”mentalhistorisk spelplats” för Lars Ahlins författarskap.

Det var under senare hälften av 1850-talet som den hälsinglandfödde Olof Bergström startade sin folkväckarverksamhet i ”Sundsvalls Missions- och Traktatförening”. Ett decennium senare kom han i USA i kontakt med godtemplarrörelsen och dess egendomliga folkliga ordensväsende. Om Olof Bergström säger den mest snillrike och originelle av svenska folkbildare E.H. Törnberg något uppsluppet så här: ”a peculiar product of Delsbo och Amerikas nybyggnadskultur, en människotyp präglad av bondskhet, baptism och business”. Ett livfullt porträtt av godtemplarrörelsens grundare ger Bertil Lindberg i boken *Det måste bli annat av sa Olof Bergström* (1991). Kortfattat – och med bistånd av Lindberg: Olof Bergström var från sin tidiga ungdom kringresande baptistpredikant med Sundsvall som bas, han grundade efter predikantbesök i Amerika I.O.G.T. i Sverige (– och grundade minst en stad i USA – i Nebraska, en stad med samma namn som Bruce Springsteens favoritspelplats: Gothenburg; han började dock som framgångsrik entreprenör supa, och han sköt under en spritdränkt fest i ett svartsjukedrama (sanolikt) sin (andra) hustrus älskare och dog som alkoholiserad bartender i Chicago; ännu en egendomlighet: redaktören för staden Gothenburgs enda tidning *Gothenburg Independent* bar det inte alldeles vanliga namnet Springsteen, F.M. Springsteen, stor moralist, grundare av stadens litterära sällskap – och Olof Bergströms handgångne man! Tidningens stolta devis: ”Independent In All Things – Neutral In Nothing” skulle kunnat passa också för Lars Ahlins författarskap).

Ända från den komplicerade emigrantvärvaren och sedermera markspekulanten Olof Bergströms tid och hundra år framåt var nykterhetsrörelsen en plats för turbulens, polemik, ovänskap, splittring, uppgörelser, uteslutningar – men också för den vekaste litterära bildningsverksamhet (en vekhet som speglas i bilden av den unge Lars Ahlins huvudperson Samuel i den refuserade romanen *Den lille Prometheus*).

Och i Sverige var inte minst Sundsvall ett centrum för uppgörelser mellan de fraktioner som avlöste varandra. I hela denna period fanns en spänning mellan ordning och oordning, mellan sammanhållande, uppbyggande och åtskiljande krafter. Frikyrkliga stred mot statens påbjudna religion, läsare mot godtemplare, hickmaniter mot malinites, johanniter mot wavrinskyianer, I.O.G.T. mot Nationalgodtemplarorden, Verdandi mot de gudfruktiga nationalgodtemplarna – konflikterna inom nykterhetsrörelsen präglade uppbyggelsearbetet ända från starten och skapade på ett paradoxalt sätt utrymme för ständiga nyordningar inom den breda rörelsens formaliserade arbetssätt. Det är som om man skådade en drömvärld i teaterbelysning. När man läser Alfred Kämpes sorgligt bortglömda verk om nykterhetsrörelsen känner man sig ibland som mitt i en uppsluppet osannolik historia av Lars Ahlin

med fantastiska, närmast otroliga och minnesvärda figurer. Som skulle kunna illustreras av den i Sundsvall mycket uppslitande “negerfrågan”.

Medlemmar i Logen nr 158 Hälleberget av IOGT, samlade till fest utanför det egna ordenshuset beläget Södermalmsgatan 38 i Sundsvall, omkring 1890. Lokalen utgjorde ett centrum för Södermalm och där kunde även andra idella föreningar beredas plats. Nykterhetsrörelsen hade stor betydelse för folkbildning, mötes- och samtalsordning. Bildkälla © Sundsvalls museum

Den amerikanska organisationsformen & underklassen

Det är en sällan framhävd egenhet att den organisationsform som kanske haft den största betydelsen för det moderna Sveriges framväxt var en rent amerikansk produkt. Sverige höll på att bli ett nytt land. 1.250.000 människor hade utvandrat till USA, 200.000 människor återvände därifrån till Sverige med nya idéer om hur ett samhälle skulle kunna organiseras. Så här säger E.H. Thörnberg i boken *Folkrörelser och samhällsliv i Sverige* (1943):

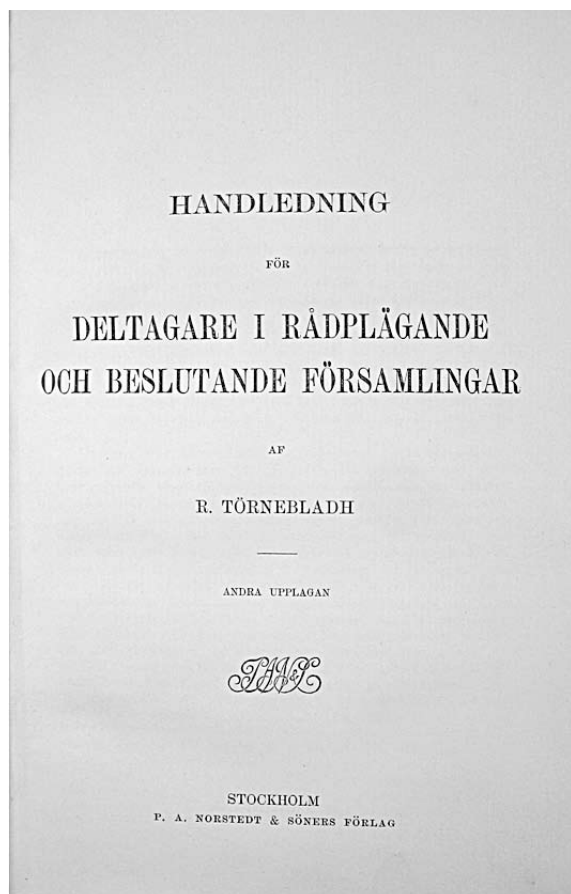
Världen, ej minst den transoceana, trängde sig på folkets stora massa. Emigrationen till Amerika och förbindelserna med de utvandrade bidrogo väsentligen härtill. Nykterhetsrörelsen, särskilt I.O.G.T., gav folket i skilda svenska nejder en livlig förnimmelse av mänsklighetens stora sammanhang. [...] Samtidigt försåg godtemplarorden städernas och landsbygdens lägre medelklass med nya utmärkelsemedel, stärkte den individuella och kollektiva framåtandan. (s. 221f.)

När Thörnbergs bok kom ut år 1943 tillhörde 112 av den socialdemokratiska riksdagsgruppens 211 medlemmar skilda (amerikainspirerade) nykterhetsorganisationer.

Under sitt första decennium var nykterhetsrörelsen en inte särskild klassbestämd rörelse, utan främst en – med Thörnbergs ord – ”småborgar-, bonde-, och medelklasssamling”, men en förskjutning kom att ske. Mängder av lönearbetare strömmade till. Och klassmedvetandet splittrades. (En som såg detta och var oförsonlig i sin kritik var den socialdemokratiska tidningsmannen Axel Danielsson i Malmö.) I.O.G.T. kom – från att ha varit en frimurarorden dominerad av medelklassen – att bli en medborgarskola och en på en och samma gång praktisk och utopisk vuxenutbildning för lönearbetare. Från början krävdes för medlemskap tro på ”en personlig Gud, som styr och leder allting”. Mot denna religiösa inriktning växte det fram en stark opposition i början av 1890-talet, ofta med socialistiska förtecken och klassmässigt medveten.

Den största kulturförändringen i Sveriges historia i slutet av 1800-talet har sitt ursprung i en ursprungligen amerikansk organisationsform – startad av medelklassen, kraftfullt fullföljd av arbetarklassen och senare delvis övergiven av ledande skikt inom arbetarrörelsen. Det är denna organisationsform som kom att skapa förutsättningarna för den ”folkliga humanism” som Lars Ahlin talar om i sitt debutverk *Den lille Prometheus*. Detta starka amerikainflytande på svensk folkrörelsekultur är till stor del en förträngd historia – värtaligt beskriven och konkretiserad av E.H. Thörnberg i boken *Sverige i Amerika. Amerika i Sverige*, 1938:

De aristokratiska inflytelserna från *l'ancien regime* berörde förnämligast våra hov- och adelskretsar. De liberal-radikala inflytelserna från upplysningstidens och erkännerligen den första revolutionens Frankrike spred sig i vidare ringar bland lärda och vittra av skiftande valör, bland innehavare av ämbeten och utövare av näringar. Romantiska, transcendentalfilosofiska, historiska idéer och åskådningar drogo segerande fram från Tyskland in i de akademiska lärosalarna, till huvudstadens och provinsstädernas kulturhärder, till präst- och herrgårdar såväl som till borgarhem. De amerikanska tankarnas och stämningarnas flod gick med växlande bredd och fart till handlande, hantverkare, bönder, torpare, industriarbetare. Förste bäste statskyrkopräst, läroverksadjunkt och herrskapsinformatör föraktade, fördömde, förhånade ursprungslandet. För de breda lagren och särskilt för de väckta människorna var däremot detta Amerika ett förlovat land. Och genom kontrast suggestionens process vart det i högsta grad dyrkat i samma mån det bespottades av dem, som nått eller höllo på att kravla sig upp till överklassställning. Alltmera försvagas dessa amerikanska påverkningar. Medan i våra dagar modern skönlitteratur och kulturradikal förkunelse komma över Atlanten till Sverige, sinar den religiösa litteraturen med samma ursprung av. (s. 123)

*Hur går det egentligen till, och hur bör det gå till, när människor möts, hanterar sina samfälliga problem genom att samtala om dem och fatta beslut? Böcker som denna – andra upplagan tryckt 1908 – fanns det många av. Tala om folkbildning, nota bene demokrati- och kompetensfostran i och för det civila samhället.
Bildkälla © Eva Grafström*

Negerfrågan i Sundsvall år 1883

År 1876 sprängdes I.O.G.T.'s organisation i USA i två delar. Anledningen till sprängningen var vad som på den tiden kallades för "negerfrågan". I sydstaterna hade man infört förbud mot att färgade tilläts vara medlemmar i godtemplar-rörelsen. Resultatet blev att det bildades två internationella storloger (som kom att bli numerärt ungefär lika starka), den ena ledd av överste Hickman från USA och den andra ledd av engelsmannen Joseph Malins. Anhängarna kom att kallas hickmaniter och mailiniter. Dessa motsättningar flyttade också över till Sverige, men då hade det ursprungliga tvisteämnet delvis fått vika för andra. Vilket inte dock hindrade att vissa komiska inslag som gällde rasfrågan ständigt återkom på svensk botten. Den mest komiska av alla ägde sannolikt rum i Sundsvall år 1883. Det skulle ha kunnat vara en Lars Ahlin-historia, lika märklig som den om avhållsmannen Rinaldo Svensson i *Stora glömskan* och hans feministiska kupp mot sundsvallsnykteristerna.

I sundsvallsområdet hade hickmaniterna – eller "den amerikanska orden" som den ofta kallades – en stark ställning. Men hickmaniterna besvärades av anklagelser i den s.k. negerfrågan och för bristande kärlek till "de svarta bröderna". Så dök ett gyllene tillfälle upp för Sundsvalls hickmaniter att vända den dåliga mediebilden.

En färgad sjöman från Västindien, Antonio Prese, hade i nedgången skick blivit akterseglad i Svartviks hamn. Den muntre och uppslagsrike f.d. plåtslagaren, tidningsredaktören, tillfällespoeten och folktalaren J P Fröberg beslöt tillsammans med några ordensbröder från godtemplarlogerna ”Strid och frid” och ”Karl XII” att rädda Antonio Prese in i den hickmanitiska kretsen. Och de fick klartecken per telegram från högsta ort att ”till vad pris som helst göra honom till godtemplare”. Antonio Prese blev uppvisningsföremål för den hickmanitiska helnykterhetspropagandan under flera turnéer som utgick från Sundsvall. Och Prese skulle dessutom göras till en hederlig svensk samhällsmedborgare, han sattes i skola i Jönköping och vuxenutbildades till kakelugnsmakare i Kristinehamn. Problemet var dock att Prese kände sitt övertag och började smygsupa, och han blev snart ett stort bekymmer för hickmaniterna. Varför han nesligen – och under mystiska omständigheter – kom att omhändertas av den jublande malinitiska falangen och dess militante ledare Eugene Ståhlgren i Göteborg, och försågs med stadig reskassa och ett vackert introduktionsbrev för vidare transport till maliniterna i England. En misstanke började pyra: att redaktören Fröberg – som ansågs som en av Sveriges främsta nykterhetstalare – stått i maskopi med maliniterna. Hur som helst kom den högsta nationella logeledningen till Sundsvall och Fröberg blev efter inkvisitoriska förhör på Hotel Knaust utesluten från sin hickmanitiska orden på grund av ”hänsynslösa agitationer” och ”uppviglingsförsök” och emigrerade sedermera till Amerika. (Kämpe 1930, s. 290 f)

Folkrörelsernas objektive gestaltare

Gunnel Ahlins bok *Lars Ahlin växer upp* bygger till en stor del på de personliga dokument från Lars Ahlins ungdom som bärgats till eftervärlden. I det material som Gunnel Ahlin *inte* använt sig av i någon större utsträckning finns mängder av egenhändigt gjorda kompendier, redogörelser och utdrag från sådant som den blivande författaren läste under sina vandringsår. Sammantaget formar sig allt detta till en gigantisk bildningsresa i politisk teori, historia, sociologi och filosofi som till ambition och omfattning knappast går att jämföra med dagens magra universitetskost. Översatt till dagens högskolepoäng kommer den unge odebuterade Lars Ahlin upp i astronomiska tal. Och ändå är inte allt skriftligt material bevarat på grund de ofta usla villkor som omgav denna väldiga bildningsresa.

Till det som är försvunnet hör bl.a. Lars Ahlins noteringar och excerpter från den arkivforskning han höll på med kring år 1940. Och som rör de motoffentligheter som växte fram i Sverige under 1800-talet. Kanske ligger detta material ännu kvar på någon vind. I ett brev till makarna Palm skriver den 25-årige författaren så här – och jag citerar ett längre stycke:

Stockholm den 7/5 1940

Efter nyår har jag varje dag suttit på K.B. Jag har framför allt läst tidningar. Mest Sundsvalls – ända från 1854. De flesta av fackförbundens tidskrifter har jag gått igenom. Frälsningsarméns olika tidningar m.fl. Oerhört mycket återstår. Främst skall jag gå igenom den fantastiskt rika religiösa periodiska litteraturen från 1835 och framåt. Överallt där jag funnit något av intresse har jag gjort anteckningar. Jag vet vart jag kan gå. Jag har fått fram ett stort material. Jag måste också gå igenom arbetstidningarna, de dagliga, c:a 20 första årgångarna. 1800-talets tidningspress är märklig så till vida, att folket för första gången självtar till orda, nyss skrivkunnigt, i en direkt dokumentering i insändare, dikter, nekrologer, notiser o.s.v. Ett intressant och användbart material finns i tidningsmagasinens väldiga volymer, svårt att få i översikt på grund av de många orden. Men här och där finns en underbar pärla, en bild av ett skeende, en människa, ett förhållande som måste litterärt exploateras. Jag har fått inblickar i 1800-talets folkliv, i arbetarrörelsens genombrottsår, nykterhetsrörelsen, den religiösa (frälsningsarméns bikter), som jag så småningom i artiklar, noveller, romaner och dramer (för radion) skall gestalta i konstnärlig form. (*Lars Ahlin växer upp*, s. 366)

Och så följer en innebördsräddad parentes i brevet, som tydligt markerar hur Lars Ahlin ser på sin egen inriktning i förhållande till den arbetar- eller proletärlitteratur som 1930-talet hade frambringat – det är ”folkrörelsernas ’objektiva’ gestaltare” han tänkt sig bli:

(Men oerhört mycket återstår för att jag skall kunna bli folkrörelsernas "objektiva" gestaltare. Vi har länge haft en proletärlitteratur, men denna har varit starkt subjektivt orienterad, speglade författarens egna bekymmer och märkvärdigheter. Dessa författare har aldrig varit frigjorda från sig själva. Ytterst sällan har de kunnat angripa ett stoff utanför dem själva).

Den väldiga rikedom som finns i Lars Ahlins romanvärld har med största sannolikhet sin grund inte bara i hans egna sundsvallsupplevelser utan också i ett långt större historiskt material, även om det återöversatts till en specifik sundsvallsmiljö. Så här fortsätter han i brevet:

Jag har också haft en annan stor upplevelse på K.B. Med hjälp av Svenskt Boklexikon, som finns från 1835 till 1930, och där allt som tryckts från digra verk till små tunna häften och sånglappar finns katalogiserat, har jag letat fram folkliga självbiografier på vers och prosa, framför allt av sådana som själva gått omkring och sålt sina

alster. Det är en underlig litteratur, främst tryckt i landsorten. Det är kolportörernas religiösa bekännelser, det är de blindas ödessånger och vandringsminnen, det är fångars berättelser om sina eskapader (före 1865 har jag ett 40-tal visor, bekännelser, varningar etc. skrivna av dödsdömda), det är kringresande taskspelare, det är misstolkade stackare, sådana som protesterar mot rättsordning, de höga, sjukvård o.s.v., sådana som ger varningar från dödsbädden, gamla arbetares slit, sådana som fått en konstig idé etc. etc. Allt sådan litteratur som totalt förbisetts. Många nummer har jag fått sprätta upp. I allt har jag gått igenom 450 nummer. Och jag har framför allt tänkt att utnyttja detta material för artiklar från och med hösten. (s. 366 f.)

Kanske ligger här en av de hemliga källorna till de larsahlinska romanernas episka överdåd och uppfinningsrikedom.

Jag har tidigare nämnt att utgångspunkten för den första romanen *Den lille Prometheus* utgörs av den trygghet som huvudpersonen erfarit inom det alternativsamhälle och den kultur som utgjordes av Godtemplarorden – och som stod i skriande kontrast till det grymma arbetslöshetssamhälle huvudpersonen tvingas ut i – det mörka året 1932. Att den unge Lars Ahlin efter sin omvälvande kristna nyorientering inte övergivit sitt engagemang för nykterhetsfrågorna framgår av ett bevarat föredrag som han år 1940 höll inför Fjellstedtska skolans nykterhetsklubb och som senare skulle utvecklas inför ett vidare auditorium. Föredraget bär titeln ”Nykterhetsrörelsens kris och förnyelse”. Även om detta skriver han till makarna Palm, och även här framgår grundligheten hos den blivande författaren som tänkt sig att bli ”folkrörelsernas ’objektiva’ gestaltare”:

I fjol sysslade jag rätt mycket med nykterhetsrörelsens historia. Jag läste bl.a. en hel massa broschyrlitteratur på K.B. från den wieselgrenska nykterhetsrörelsen på 1830-40-talen. Jag fann då också ett tal av en bonde, Pehr Åkerström på Alnö, som han höll 1840 och lät trycka i Sundsvall 1841. Jag tog reda på en del uppgifter om Å. och skrev en liten sak. Nu undrar jag om kanske Ålsta har någon användning för uppsatsen, som mest blir ett referat av Å:s nykterhetspredikan och alltså ett smakprov på nykterhetsagitationens historia? (*Lars Ahlin växer upp*, s. 407)

Även långt efter debuten lever tanken på det omfattande folkrörelseprojektet – och i programartikeln ”Reflektioner och utkast” i tidskriften *40-tal* (nr 10, 1945) är planerna fullt levande:

Överhuvudtaget har jag redan i en artikel avslöjat mina planer på att skriva episka romaner om våra folkrörelser, där mitt huvudintresse skulle vara den medvetenhetsförskjutning som skett från industrialismens genombrott till vår tid. Vilka kollisioner mellan skilda beskaflhetet och intressen, vilken klyvnad rakt igenom människorna!

För att ingen missuppfattning skall uppstå: Lars Ahlin var aldrig i mer vuxen ålder organiserat aktiv inom föreningsrörelser – inte heller inom nykterhetsrörelsen. Inte sedan det sorgligt misslyckade försöket att få sin pappa, Gustaf Ahlin, att bli en organiserad godtemplare och avlägga nykterhetslöfte. (Det var villkoret för att far och son skulle få återvända till hemmet.) Så här står det i paragraf 7 i ”Protokoll fört vid logen 158 Hällebergets ordinarie möte söndagen den 29/11 1931” (Medelpadsarkivet, Sundsvall):

Till inträde anmäldes och rekommenderades av Broder Gustav Moberg, Adolktus [eg. *Adauctus*] Gustav Ahlin född den 21/5 1881 [...] Till inträde anmäldes och rekommenderades ävenledes [...] Lars Gustaf Ahlin född den 4/4 1915. Till kommite utsågs Bröderna Moberg, Sjöblom och Hjalmar Larsson.

Gästspelet blev kort. För faderns vidkommande hade det ingen lindrande effekt på hans spritvanor – episoden finns egendomligt nog inte med i romanen *Sjätte munnen*. För sonens vidkommande blev nykterheten långvarig, men inte livslång. Gunnel Ahlin har kommenterat saken så här:

Eftersom jag halkade in på problemet alkohol kan jag nämna att när jag träffade Lasse tog han gärna en snaps till maten. Han förklarade sitt avfall från den fullständiga avhållsamheten så här: De flesta i de litterära kretsarna finner mig ju så konstig och avvikande när det gäller min syn på till exempel estetik och religion. Så i det betydelselösa fallet drycker rättar jag mig efter deras seder och bruk. (*Nu ska vi ta pulsen på världen!*, s. 11)

I *Den lille Prometheus* har nykterhetsdimensionen och godtemplarlivet en långt viktigare betydelse: ”I Samuels stad finns det naturligtvis en mängd föreningar. Den enda sammanslutning Samuel tillhörde var logen Framåt av I.O.G.T. En förening han nästan naturnödvändigt borde ha tillhört, var den livaktiga socialdemokratiska ungdomsklubben. Men han tog aldrig steget in i den föreningen.” (Prometheus-manuset, s. 27) Här står fiktion mot biografi – och stämmer inte med den trettonårige Lars Ahlins engagemang i den kommunistiska ungdomsrörelsen i Sundsvall. Nykterhetsrörelsen har i den första romanen fått en symboliskt viktig betydelse för den idealism den unga huvudpersonen bärs av – en idealism som

den faktiska biografins kommunistiska klubbverksamhet inte kunde bära upp i den romanvärld den unge författaren var på väg att bygga upp. Den självförståelse som går att utläsa ur denna förtäckta inre utvecklingsväg och självsyn står i motsättning till ”den faktiska biografen”. Redan i 21-åringens självförståelse utgör ”kommunismen” inte något alternativ. Den transformeras så att säga till ett slags yttre skydd för en inre hjälplöshet. Den 13-årige Lars Ahlin anslöt sig till kommunisternas pionjärgrupp. I romanen *Den lille Prometheus* har hela detta tonårsengagemang överförs till en springpojkskollega ”Ivar”. Den enda ”politiska” organisation som i romanen har betydelse för Samuel är den icke-religiösa och icke-politiska nykterhetslogen Framåt, där de ”otidsenliga ritualerna” i nykterhetslogerna fasthåller ”de eviga värdena” ända in i 1930-talets djupa arbetslöshetselände:

När Samuels barndomsvärld förintats i beröringen med samhället, ville han dö. Han ville inte veta av denna jord, detta samhälle. Han ville skudda dess stoft av sina fötter och försvinna. /.../ Att döda det meningslösa som ännu levde..., ja, han tänkte på den saken ibland, gick och bar på den svindlande tanken medan han sprang med korgar och paket. – Hans kärlek till böckerna dödade tanken. Han fick åter en stark, varm tro. Fanns det inte en högre verklighet? Fanns det inte en andens värld? Kunde man inte i skola hos andarna lära sig genomskåda det yttre skeendet, få ut den sanna verkligheten, se det som sker i det som synes ske? (*Prometheus-manuset*, s. 27)

I.O.G.T.-standaret uppvisade måhända eviga värden och rörelsen erbjöd ett socialt och idémässigt sammanhang för envar som inte tog allt för givet.

Bildkälla © Föreningsarkivet Sundsvall

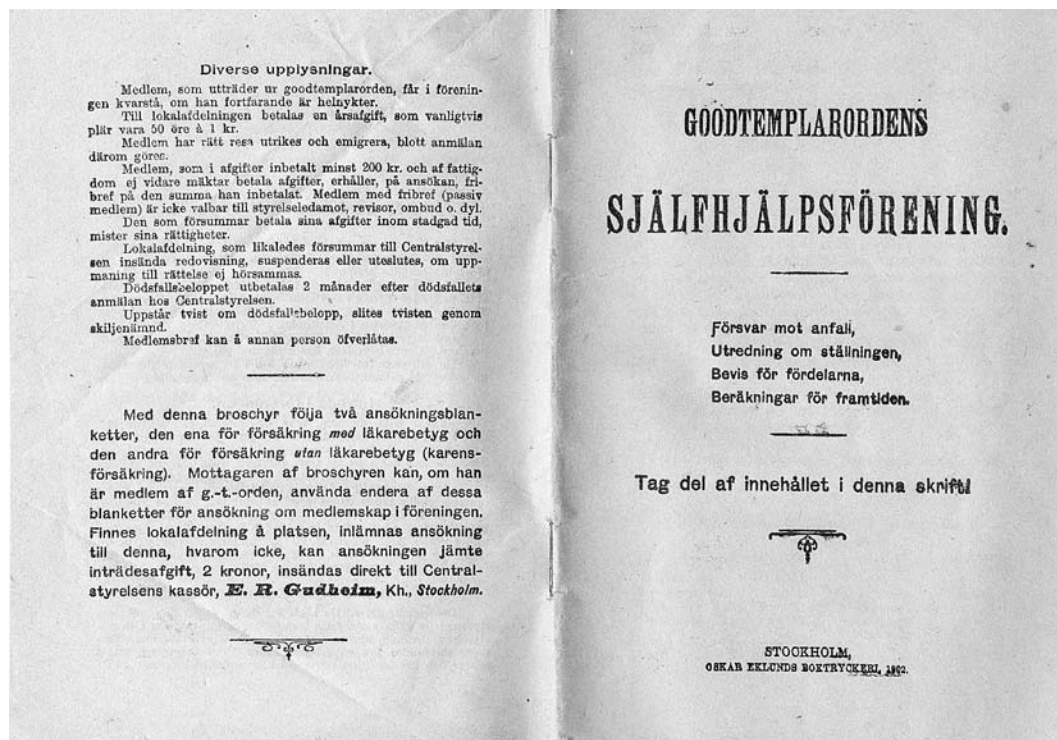
Litteraturens och konstens sociala korrelat

En ständigt återkommande tanke eller tes hos Lars Ahlin handlar om att konsten alltid äger ett ”socialt korrelat”. Någon ren konst finns inte, betydande konst uppstår inte ur konsten själv utan ur konstens komplicerade förhållande till verkligheten, ur ”utom-estetiska verkligheter”. Tanken/tesen finns hos Lars Ahlin genom hela författarskapet – i *Din livsfrukt* från 1987 kan det låta så här:

När Ulf Linde 1960 lyfte fram Ingres’ påstående att ’konst görs av konst’ replikerade vår författare samma år att påståendet var en halvsanning om det betydde att endast konst genererar konst. Enligt vår författare behöver alla konstnärer utom-estetiska stöd när de arbetar konstnärligt. De estetiska uttrycksmedlen kan aldrig verkställas utan sådana stöd. [...] Och, säger vår författare på 40-talet, all konst måste finna sitt sociala korrelat. (s. 510)

Den tyske mediateoretikern och litteraturhistorikern Friedrich Kittler menar i en uppsats, ”Carlos als Carlsschuler”, att Friedrich Schillers frihetsbegrepp är format efter en konkret-utopisk skolinternatsupplevelse, av en tidigt formande bildningsimpuls (i: W. Barner m.fl. (red), *Unser commercium: Goethes und Schillers Literaturpolitik*, Stuttgart 1984, s. 241-273). Kanske skulle samme Kittler kunnat ha något att säga om Lars Ahlins konkret-utopiska folkrörelseerfarenheter som en spänning mellan det ”arkaiska/ideala” och det ”moderna” som kommer att bli en återkommande motsättning i Lars Ahlins författarskap, där det moderna visar sig inte bara vara en öppen horisont – utan också fullt av förbud och misslyckanden – med början i *Tåbb med manifestet*. I detta speciella sammanhang utgjorde godtemplarrörelsen och andra folkrörelsekulturer en motoffentlighet till 1800- och 1900-talets borgerlighet och nationalism och ett alternativsamhälle som grundades i känslan av utanförskap hos de lägre samhällsskikten. Värderingar och behov i verksamheten utmynnade i en egen litterär institution och en egen social organisation med regler och värderingar som bestämdes av så kallade ordensstatuter. (Så till exempel fungerade medlemsregistret som en form av folkbokföring där logerna stod i inbördes kontakt – medlemmar som flyttade kunde begära flyttningsbetyg när man gick över från en loge till en annan. Och ur nykterhetsrörelsen växte ett delvis självorganiserat livförsäkringssystem fram, mest profilerat skedde detta i utbrytarorganisationen Templarorden, där försäkringsverksamheten blev till en integrerad del av den allmänna verksamheten – jfr Arne Svensson, *De visade vägen. I.O.G.T.-NTO 100 år – en krönika*. 1979, s. 111. Här ett utdrag ur Nationalgodtemplarlogen Tärnans protokoll, daterat Smögen den 31 augusti 1913: ”Före mötets början höll Fil Kandidat Herr O. Zonnander ett vackert föredrag över ämnet ”Vår Herres träbord”. Han upplyste att han på samma gång var Direktör för

Livförsäkrings A.B. Förenade Svenska och Mimer och skulle därför skaffa ombud på varje plats. Ombudet skulle vara nykter och ordentlig. På varje plats som kunde skaffas ombud och där skulle Livförsäkringsaktiebolagen hålla dessa med Nykterhetstalare. Han upplyste även om premier och försäkringstagarnas ålder m.m.”)

Goodtemplarordens självhjälpsförening 1889, omorganiserades till Livförsäkringsbolaget IOGT 1915, som uppgick i Livförsäkringsbolaget Balder 1928.

*Rörelsens självorganisering och sociala ansvarstagande sträckte sig onekligen långt. Ursprungligen, i USA 1852, löd namnet: **Independent Order of Good Templars**.*

Bildkälla © Lokalförening Nr 158 Hälleberget av IOGT-NTO i Sundsvall

I idealisten och den klassicerande romantikern Schillers fall utgjorde den slutna miljön och gemenskapen ett slags trygghetsskapande övervakningssystem, helt förbisett av litteraturforskningen, och ett underskattat incitament till människokunskap och litterär framställning, menar Friedrich Kittler. På ett märkligt sätt förvandlar snillet Schiller denna tidiga sociala prägling till levande frihetsdikt. Något liknade skulle kunna sägas om den sundsvallska folkrörelsekulturens betydelse för Lars Ahlins tidiga och halvt fördolda sociala poetik – och ”sociala korrelat”.

Någon ”objektiv gestaltare” av folkrörelse-Sverige blev inte Lars Ahlin. Men det var med den uttalade och stolta föresatsen han en gång började. Även om allt blev mer komplicerat – och självbiografiskt – i hans romanvärld, lika komplicerat som i det vackra credo eller den bön som avslutar romanen *Stora glömskan*:

Lär mig leva så som Stora Glömskan lever. Måtte jag som han kunna finnas på två platser samtidigt utan att jag därför fördärvar den plats där min kropp är. [...] Ibland ter sig allt utanför smärtsamt skönt, men man kan inte nå fram till det sköna, ty man är inte själv inbegripen i det skönas rike. Ibland upphör det som omger en att leva. Ingenting tål anblicken av den ensamme, som har upphört att äga sig själv. Allt blir dött och stumt. Vid andra tillfällen återigen är det som om luften stelnade, som om makterna hade blandat in något slags gelatinspad mellan husens väggar. Då vet man var man har sina fötter. Då lär man känna den ort som har bundit en till sig. Illusionen om en obegränsad rörlighet går förlorad. (s. 300, 308 f.)

Självförtroendet nerifrån

Vad var det för en märklig och osannolikt stark kraft nerifrån som gjorde att den unge Lars Ahlin hade det gränslösa självförtroendet att kalla sina två första romanförsök *Den lille Prometheus* och *Underklassare av blodet*? Och gentlemanen Lars Ahlin som det talades om i det inledande citatet från Sundsvalls Tidning – vart tog han vägen? Och att han inför en journalist i Sundsvall tycktes jäva det engelska talet om ”att det tar minst tre generationer att skapa en gentleman”? Den utveckling jag här försökt beskriva spänner över tre generationer – minst. Den som händelsevis skulle vilja veta vad Lars Ahlin kan tänkas lägga in i uttrycket ”tre generationer” kan ju leta fram hans novell med samma namn – den självbiografiska berättelsen ”Tre generationer” från 1944 i *Inga ögon väntar mig*. Och se, de två brådmogna huvudpersonerna är på väg till ett möte i en godtemplarlokal, där novellens berättare skall läsa en dikt och där hans bästa vän skall hålla ett politiskt värningstal för en (kommunistisk?) ungdomsklubb – gentlemän är de ännu inte, kanske på väg att bli...

”Det finns vissa starka och livskraftiga tankar som inte låter sig klargöras på tre generationer, och då kan finalen bli helt annorlunda än inledningen...” skriver Dostojevskij i en tidskriftsartikel från år 1863 (*Vinteranteckningar om sommarintryck*, sv. övers. 2010, s. 19 – som på många sätt föregriper hans bok *Anteckningar från ett källarhål* från 1864). ”Det är ju så svårt att formulera saker och ting tydligt redan från början, till och med för sig själv.” Den svenska folkrörelsehistoriens upprinnelse är hur som helst annorlunda än finalen. Och Lars Ahlins författarskap är en vacker illustration av detta förhållande.

Om det var mötet med den lutherska teologin som möjliggjorde för Lars Ahlin att från *Tåbb med manifestet* och framåt utveckla sin estetik och experimentella romankonst, så var det sannolikt de tidiga försöken att bli folkrörelsernas ”objektive

gestaltare” som för Lars Ahlin bidrog till att frigöra författarskapets mångstämmiga berättarkonst med dess myller av människoöden och särpräglade gestalter.

(Texten är en utökad version av ett föredrag hållet i Sundsvall i samband med utdelandet av Lars Ahlin-stipendiet till Marjaneh Bakhtiari den 22 september 2012.)

*En arbetande Lars Ahlin, troligen 1950.
Bildkälla © Karl H Hemried, Foto-Hemried*